

William C. Chittick

AZ ISTENI MEGNYILVÁNULÁS SZÍNHELYEI*

Isten és a világ viszonya Ibn al-'Arabínál

Kevés olyan alapvető tanítása van a szúfizmusnak – vagy tulajdonképpen az iszlámnak –, mint az az eszme, amely szerint a jelenségek világának háttérében valami sokkal valóságosabb található. A Korán nyelvezetével élve az összes teremtmény Isten »jele« (*āyāt*). A szúfik többsége azon az állásponton van, hogy a külső forma (*šūra*) csupán csalóka fátyol, még ha bizonyos értelemben az Isteni Valóságot is nyilatkoztatja ki. Ibn al-'Arabī sem mond ezzel kapcsolatban semmi lényegesen eltérőt, mindazonáltal amit kiemelten hangsúlyoz, az a jelenségek kinyilatkozató természete. Az, ami megjelenik, valójában a Lét, Maga az Isteni Valóság. A jelenségek alapjában véve nemlétezők, s még ha az ember beszélhet is »létrejöttükről«, ez voltaképpen csak egy metafora. Ami számunkra megjelenik, az az Egyetlen Lét, viszont ezt a Létet a nemlétező lehetséges dolgok sajátosságai színezik át.

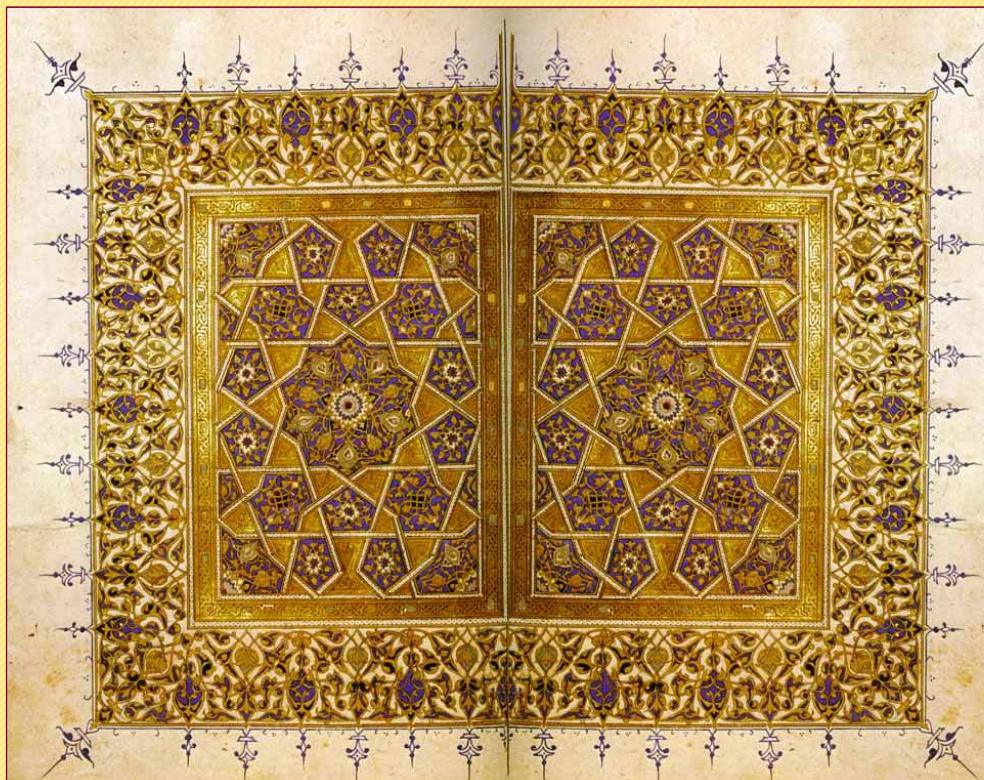
Azoknak a kifejezéseknek az egyike, amelyeket a Sajkh a leggyakrabban alkalmaz e gondolatok magyarázata során, a *mazhar*, ami nyelvtanilag a »megnyilvánulás«, »kívüllevőség«, »megjelenés« értelmű *zuhūrból* derivált »hely-név«. A *mazhar* ebben az összefüggésben »a megnyilvánulás színhelyeként« fordítandó. Ibn al-'Arabī volt az első, aki e kifejezést a létezés természetének magyarázatával kapcsolatban alkalmazta (*Futūḥāt al-makkiyya*, II. 520.21).¹

A »megnyilvánulások« vonatkozásában az Istenről szóló beszéd koráni alapja a gyakran idézett vers: »Ő az Első és a Végő, a Megnyilvánult (*al-zāhir*) és a Megnyilvánulatlan (*al-bātin*)« (vagy »a Külső és a Belső«) (57:3). Ibn al-'Arabī szerint ezt a verset szó szerint kell érteni, anélkül, hogy megpróbálnánk valamilyen más magyarázatot találni neki. Isten szemünk számára a Külsőleg Megnyilvánult, ugyanakkor pedig Ő a Belsőleg Megnyilvánulatlan is. Egyfelől az a ki-

* »Loci of Manifestation«. In: William C. Chittick: *The Sufi Path of Knowledge. Ibn al-'Arabī's Metaphysics of Imagination*. New York, 1989, State University of New York Press. 89–91. o. A digitális kiadás forrása: *Tradíció. A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve 2004* (Debrecen: Kvintesszencia Kiadó, 2004), p. 111–114.

¹ Ibn al-'Arabī: *Al-Futūḥāt al-makkiyya I–IV*. Kairó, 1911. A római szám a kötetszámmra, az arab pedig az oldal- illetve sor-számmra vonatkozik.

jelentés, hogy »bármerre is fordulj, Isten Arcát találd ott« (Korán 2:115), az Ő hasonlóságának megvallása; másfelől viszont az a kijelentés, hogy »a látás nem hatol el Hozzá« (Korán 6:103), hasonlíthatatlanságának kinyilvánítása. Az Iste-

ni lét igazi megismerése csak e két egymást kiegészítő perspektíva helyes kombinációja révén érhető el.

Isten az a Megnyilvánult, akiről a szemek tanúskodnak, s az a Megnyilvánulatlan, akiről az értelmek tanúskodnak. Ahogy a megismerésnek egyetlen olyan tárgya sincsen, amely elkerülné Isten pillantását, hanem Ő éppen hogy mindennek szemtanúja, ugyanúgy Ő sosem válik láthatatlanná a teremtmények számára, legyenek azok a nemlétezés vagy a létezés állapotában. Ellenkezőleg, Őt a teremtmények belátásuk (*bašira*) és látásuk (*bašar*) révén a megnyilvánulásnak és a megnyilvánulatlanságnak az attribútumaiban szemlélhetik. Ahhoz azonban, hogy valaki szemtanúja lehessen Neki, nem kell tudnia arról, hogy szemtanúságának Ő a tárgya. (*Futūḥāt al-makkiyya*, III. 485.35)

Az Istenre irányuló megismerés legfőbb titkainak egyike az Isten és az isteni szolga, avagy az Úr és a hűbéres közötti kapcsolat. Ha Isten nem törődne folytonosan azzal, hogy megőrizze a szolgát és a hűbérest, akkor azok azonnal megsemmisülnének, mivel [ekkor már] semmi sem őrizné őket, semmi sem tartaná meg őket a létben. Ha Istent a Láthatatlanságban elfátyolozná valami a mindenségtől, a mindenség semmivé válna. Ebből következően Isten »Megnyilvánult« neve révén a létezésben juttatja érvényre tulajdonságait, míg

»Megnyilvánulatlan« neve révén a megismerésben és a gnózisban juttatja érvényre őket. »Megnyilvánult« neve által Isten a mindenséget tartja fenn, »Megnyilvánulatlan« nevén keresztül pedig lehetővé teszi Önmaga megismerését. (*Futūḥāt al-makkiyya*, III. 65.22)

Isten azonos a dolgok létezésével, de nem azonos a dolgokkal. A létező dolgok entitásai (*a'yān*) szolgálnak a dolgok őszubsztanciájául (*hayūlā*), vagyis ezek az entítások a dolgok »szellemei«. A létezés nem más, mint megnyilvánult dimenziója ezeknek a szellemeknek és ezen őszubsztanciális entítások formáinak. Ebből következően a létezés egésze nem más, mint a Megnyilvánult Valóságos, míg Ő a Maga Megnyilvánulatlanságában a dolgokkal azonos. (*Futūḥāt al-makkiyya*, II. 21.35)

Az entítások sosem nyilvánulnak meg, mivel aki Megnyilvánul, az Isten; az entítások sosem léteznek, mivel Isten a Lét. Ami nekünk megmarad, az »a megnyilvánulás egy színhelye«, melyet közönségesen létező dolognak, létező lehetséges dolognak, vagy létező entitásnak neveznek. Mindazon attribútumok és tulajdonságok, amelyek a megnyilvánulás színhelyén találhatóak, a benne rejlő Megnyilvánulthoz tartoznak. A következő részben Ibn al-'Arabī elmagyarázza, hogy amikor valami a »Légy!« isteni parancsának eredményeképpen »létrejön« (*takawwun*), egészen más megy végbe, mint ahogy azt az emberek többsége gondolja.

Isten azt mondja az adott dolognak: »Légy!« Ő csupán annak címez vagy parancsol valamit, ami hall – az adott dolog azonban mégis híján van a létezésnek. ... Ez az, ami elnyeri a létrejövételt. De amit mi gondolunk a létrejövétel e fogadásáról, az nem az, mint amit te gondolsz ugyanerről. Amikor egy dolog elfogadja létrejövételét, akkor az nem jelent többet annál, mint hogy a Valóságos számára a megnyilvánulás színhelyévé válik. Ez az értelme az Ő szavainak: »[Légy!] S ő van.« Ez nem azt jelenti, hogy az adott dolog »létezésre tesz szert« (*istifādat al-wujūd*). Nem, amire szert tesz, az csupán a megnyilvánulás színhelyévé válás tulajdonsága. ... Emiatt Isten azonos az összes dologgal a megnyilvánulás vonatkozásában, de nem azonos velük az ő lényegükben. Ellenkezőleg: Ő Ő, a dolgok pedig dolgok.« (*Futūḥāt al-makkiyya*, II. 484.23)

Isten sosem lehet azonos a dolgokkal, legalábbis ami azok lényegét illeti, mert a dolgok lényege inherens értelemben véve nemlétező, és csak Rajta keresztül létezik, míg Ő a Szükségképpeni Lét, aki Önmaga által létezik, és lehetetlen, hogy ne létezzék. A következő szakaszban, mely az »Isten van, s mellette semminek nincsen helye«-hadisz már idézett kommentárjának folytatása, Ibn al-'Arabī e pontok némelyikét ekképpen magyarázza:

E mondás értelme a következő: A Lét Istené, és Mellette egyetlen dolognak sincs helye. Más szavakkal, a Valóságost kivéve senki nincsen, akinek Léte szükségképpeni volna Önmagán keresztül. A lehetséges dolog létezése Általa szükségszerű, mivel az az Ő megnyilvánulásának színhelye, és Ő nyilvánul meg azon belül. A lehetséges entitást a Megnyilvánult rejtette el

(*mastūr*) abban. Így a megnyilvánulást és a Megnyilvánultat a lehetőség kvalifikálja. Ezt a sajátságot a megnyilvánulás színhelyének entitása, vagyis a lehetséges dolog közvetíti a Megnyilvánult irányában. Ennélfogva a lehetséges dolgot entitásként burkolja be (*indirāj*) a Szükségképpeni Lét, míg a Szükségképpeni Létet sajátosságként burkolja be a lehetséges dolog. (*Futūhāt al-makkiyya*, II. 56.16)

Mivel a Lét Egy és a Lét a Megnyilvánult, így a Megnyilvánult: Egy. Ebből következően a sokszerűség nem a Megnyilvánult attribútuma, hanem azoké a színhelyeké, amiken belül Az nyilvánvalóvá lesz. Ibn al-'Arabī akkor beszél erről, amikor azt magyarázza, hogy mit vár el a Valóságos azoktól, akik megvallják az Ő Egységét (*tawhīd*).

Isten elvárja, hogy ne legyen versengés (*muzāhama*). Ez alatt a következőt értem: Mivel Istent egyaránt nevezik Megnyilvánultnak és Megnyilvánulatlanak, Ő megtagadta a versengést, hiszen a Megnyilvánult nem verseng a Megnyilvánulatlanal, mint ahogy a Megnyilvánulatlan sem verseng a Megnyilvánulttal. Versengés csak akkor volna elképzelhető, ha két megnyilvánult volna, vagy két megnyilvánulatlan. Így Ő Megnyilvánult a megnyilvánulás színhelyeinek tekintetében, míg Megnyilvánulatlan az Ő Ő-ségének (*huwījja*)² vonatkozásában. Ebből következően a megnyilvánulás színhelyei többes számúak (*muta'addid*) entitásaik tekintetében, de nem a bennük lévő Megnyilvánult tekintetében. Ezért az Egység (*al-ahādīyya*) megnyilvánulásukban, míg a sokszerűség entitásaikban rejlik. Azoktól, akik megvallják az Ő Egységét, a Valóságos megkívánja, hogy az Ő Ő-ségének tekintetében vallják meg azt. Bár a megnyilvánulás színhelyei többes számúak, a Megnyilvánult nem többes számú. Ők nem látnának semmit, ha nem Ő lenne a látott és a látó; nem keresnének semmit, ha nem Ő lenne a kereső, a keresés és a keresett; nem hallanának semmit, ha nem Ő lenne a halló, a hallás és a meghallott. Ebből következően nincsen versengés, s így vita sincsen. (*Futūhāt al-makkiyya*, II. 93.33).

A Lét Egy és Megnyilvánult, s így a sokszerűség és a különbözőség azoknak a nemlétező dolgoknak a sajátosságaiból fakad, melyek számosak és megnyilvánu-

² Az »Ő-ség« kifejezés alapvetően rokon értelmű a Lényeggel. »A *Huwiyya* a Láthatatlan Valóságot jelzi« (*Futūhāt al-makkiyya*, II. 130.10), vagy »a Valóságot a Láthatatlan világában« (*Iṣṭilāhāt al-ṣūfiyya*, 14. In: *Futūhāt al-makkiyya*, II. 128–134), mint ahogy Ibn al-'Arabī fogalmaz. A *Huwiyya* Isten, amennyiben az »Ő« (*huwa*) névvel illetjük Őt, mely egy hiányt, következőképpen megnyilvánulatlanságot jelölő névmás. A *huwa* kifejezést a Korán számos verse említi, mint például az is, amelyet a jelen kontextusban vizsgálunk: »Ő az Első és a Végző, a Megnyilvánult és a Megnyilvánulatlan.« A kifejezés gyakran még pontosabban fordítható »ezség«-ként, mivel a *huwa* szó bármit jelölhet, ami nincs jelen, bármit, amire utalni lehet, s így általánosabb, mint amit a nemhez kötött »ő« sugallhat. »A *huwa* szó többet foglal magában, mint az *Allāh* szó, mivel jelöli Allahot, az összes hiányzó dolgot, s mindazt, ami rendelkezik egy ezséggel. És nincs olyan dolog, ami ne rendelkezne ezséggel. [Ebből a szempontból] semmi jelentősége nincs annak, hogy az ismert vagy említett dolog létező vagy nem létező« (*Futūhāt al-makkiyya*, III. 514.22) – mondja Ibn al-'Arabī.

latlanok. Ibn al-'Arabī akkor beszél erről, amikor a *farq* (»szétszóródás«) egyik korai szúfítól származó definícióját tárgyalja, amely ekképpen szól: »Ez [vagyis a *farq*] a »mások«-nak (*al-aghyār*) Istenhez tartozókként való meglátása.«

Ezért hát az [ilyen] ember a Valóságos tulajdonképpeni Létében válik szemtanújává a változhatatlan entitások sajátosságainak. [Látja,] hogy a lét csak az ő sajátosságaikkal összhangban nyilvánul meg. Akkor aztán a határok (*ḥudūd*) nyilvánvalóvá válnak, az entitások szintjei pedig elnyerik a maguk megkülönböztető jegyeit a Valóságos Létében. Megmondattott: »angyalok, szférák, elemek, művek, nemzetségek, egyedek, egyének.« De a Lét Entitása Egy, míg a sajátosságok sokrétűek ama változhatatlan entitások sokrétűségének megfelelően, amelyek kétség nélkül »mások«, habár a változatlanságban, nem pedig a létezésben. (*Futūḥāt al-makkiyya*, II. 519.10).

Fordította Buji Ferenc

